

Vad läser elever?¹

Mats Dolatkah, Frances Hultgren och Monika Johansson, Högskolan i Borås

Syftet med denna artikel är att med utgångspunkt i aktuell forskning identifiera, belysa och diskutera några viktiga aspekter som anknyter till läsfrämjande pedagogiska verksamheter. Med ”läsfrämjande” avses då att skapa läsintresse och utveckla läsvanor snarare än att arbeta med läsförståelse och läsinlärning i undervisningen mer specifikt. Det förtjänar dock att påpekas att välutvecklade läsvanor och läsintressen ofta hänger samman med god läsförmåga (Fredriksson, 2012).

En utgångspunkt för artikeln är att läsintresse och läsvanor bland annat beror på personliga förväntningar och erfarenheter hos elever och pedagoger, och att olika verksamheter med olika elevgrupper, resurser och skolkulturer kan behöva arbeta med läsning på olika sätt. Ett syfte med denna artikel är därför att lyfta fram värdet av att genomföra läsundersökningar i de egna elevgrupperna men också att problematisera dessa.

Artikeln är en revidering av en forskningsöversikt som ursprungligen riktade sig till skolbibliotekspersonal. Även om många exempel i artikeln fortfarande utgår från skolbibliotek, så är de övergripande frågorna om läsfrämjande som artikeln behandlar giltiga även för andra pedagogiska verksamheter där läsfrämjande kan bedrivas, som exempelvis skola och fritidshem. Då uttryck av typen ”pedagogisk verksamhet” och ”pedagoger” används i artikeln avses skolbibliotek, fritidshem och skola respektive de olika personalgrupper som arbetar där. Utgångspunkten är ett inkluderande förhållningssätt till samarbete som utvecklar undervisningsformer och bidrar till skolans läskultur med olika kompetenser och perspektiv.

Ett begrepp som används flitigt i artikeln är litteracitet. Det är en försvenskning av engelskans ”literacy”, som kanske inte ännu är helt vedertagen i svenskan, men som används i viss forskning för att signalera att man avser en vidare kompetens än läs- och skrivkunnskap i traditionell mening. Ofta används det i plural: litteraciteter. Pluralformen innebär att det finns flera olika typer av kompetenser som aktiveras i läsning, och att vi också kan sägas läsa annat än skriven text. I denna artikel avses ”litteraciteter” de tekniska och ofta sociala förmågor som behövs för att använda ett medium såsom en bok, en blogg eller ett spel och göra en meningsfull tolkning av det. Vi belyser inte de aspekter av begreppet som har med skrivande och annan produktion att göra, eftersom fokus för artikeln är läsning.

---

¹ Artikeln är en för undervisningssyften reviderad version av Dolatkah, Mats (2013). Skolbibliotek och läsfrämjande: Tre problemområden. Ingår i: Louise Limberg & Anna Hampson Lundh, (red.), *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: En forskningsantologi*. Lund: BTJ Förlag, s. 111-141.

Undersökningar om barn och ungas läsning

Flera institutioner i samhället arbetar på olika sätt med barns och ungas läsning. Dels handlar det om att barn och unga behöver utveckla läsförmågan för att kunna delta i utbildning, arbete och samhällsliv, dels eftersträvas ofta att utveckla läsintressen och läsvanor. På politisk nivå sätts läsandet i samband med såväl individuella som samhälleliga värden och ses ofta som en tillgång för demokratin (jfr. Litteraturutredningen 2012a och Proposition 2013/14:3).

Det finns omfattande forskning om läsning som kan vara av intresse för detta arbete. Generellt gäller att stora delar av läsforskningen är pedagogisk eller didaktisk och handlar om läs- och skrivförmåga, läsinlärning, lässvårigheter och literacy i undervisnings-sammanhang (Liberg, 2010) eller i vardagslivet i vidare mening (Fast, 2008). Men läsforskningen uppvisar en stor bredd, där pedagogiska och didaktiska perspektiv samsas och ibland samverkar med exempelvis samhällsvetenskapliga och historiska ansatser liksom med litteraturvetenskapligt och naturvetenskapligt orienterade frågor (Dolatkhah, 2011; Nilsson, 2013; Petersson et al., 2007).

I den allmänna debatten rapporteras ofta resultat från stora internationella undersökningar av läsförståelse och läsförmåga som PISA och PIRLS. Särskilt väl bekanta är nog uppgifterna om att svenska ungdomars resultat på läsförståelsetesterna i PISA-undersökningen (Skolverket, 2016a) har förbättrats något efter flera år med fallande resultat (Skolverket, 2016b). Även resultaten av PIRLS (2017) pekar på förbättringar av läsförmåga hos svenska elever i årskurs 4.

Tre utmaningar

I detta avsnitt presenteras hur tre olika utmaningar avseende läsfrämjande i skolan kan komma till uttryck i forskning om skolelevs läsning. Den första utmaningen utgår från forskning om den traditionella bokläsningen men problematiserar också denna utifrån så kallade nya litteraciteter som även inkluderar användning av annat läsmaterial än böcker. I nästa del behandlas forskning som utgår från olika sociala grupper. Läsningens villkor och möjligheter ser olika ut i olika grupper, och en del av forskningen syftar till att belysa sådana problem. I det sista avsnittet behandlas den spänning mellan frihet och krav som läsfrämjande verksamheter kan behöva förhålla sig till. Skolan är å ena sidan en plats som genom krav och uppmuntran ansvarar för att barn och unga utvecklar en god läsförmåga, men kan å andra sidan också fungera som en plats där barn kan göra egna val och utöva en relativt hög grad av frihet i sin läsning.

1. Böcker och andra medier

Mycket av den senaste tidens forskning om läsfrämjande i pedagogisk verksamhet utgår på ett självklart sätt från bokläsning. Ofta är begrepp som böcker och bokläsning centrala i dessa studier. Ett annat sätt att forska om läsfrämjande, som är mer teknik- och genre neutralt, är att undersöka vilka ämnen som elever intresserar sig för, oavsett om det är fiktion eller fakta, på skärm eller i bok (Sturm, 2003).

Undersökningar av läspreferenser kopplat till kön och ålder vid läsning av långserieböcker, fackböcker med mera är vanligt förekommande. Resultaten varierar, vilket kan göra det svårt att generalisera om elevernas preferenser vad gäller ett visst ämne eller en genre (Sturm, 2003). Vissa slutsatser är kanske självklara, exempelvis påpekanden om vikten av att erbjuda ett uppdaterat och lockande bestånd i skolbiblioteket (Shenton, 2007). Forskning som utslutande undersöker vanor och preferenser i anslutning till pedagogisk verksamhet kan också få problem vad gäller att upptäcka sådana kulturella aktiviteter som elever engagerar sig i utanför skolan och som eventuellt skulle kunna införlivas och användas i skolans verksamhet.

Därför kan det finnas ett stort värde i studier som utforskar läsvanor och preferenser i bredare sammanhang. Maynard, Mackay och Smyth (2008) undersöker exempelvis varifrån barn och ungdomar i Storbritannien brukar låna böcker, och ställer frågor om bibliotek, skola, vänner och familj. Med denna mer omfattande utblick kan de redogöra för den betydelse som det större nätverket av kontakter har. Exempelvis ser författarna att många barn och unga i takt med ökande ålder tenderar att sluta låna från skolans bibliotek eller klassrum, men att användningen av folkbibliotek är mer stabil sett över olika åldrar. Däremot är det ovanligt att barn och unga använder sig av bibliotek för att få rekommendationer på böcker eller hjälp att välja. Där spelar vänner en betydligt större roll, men ofta även lärare och familjemedlemmar.

I sin översikt om svensk forskning om skolbibliotek konstaterar Henning Ingmarsson (2010) att de lärare och bibliotekarier som medverkat i undersökningarna ensidigt tycks fokusera på just skönlitteratur och tryckta källor. Inom forskningen har den typen av föreställningar problematiserats eftersom detta synsätt begränsar skolbibliotekets potentiella betydelse för att utveckla lässtrategier och -kompetenser för olika genrer och medier (Henning Ingmarsson, 2010). Lundh, Davidsson och Limberg (2011) visar bland annat hur pedagoger kopplar samman den tryckta boken med föreställningar om en god barndom, medan digitala tekniker däremot förknippas med en problemfylld barndom. Ett resonemang som förs i forskningen är att skola och skolbibliotek med fördel skulle kunna tillvarata de populärkulturella och tekniska vanor och kompetenser som barn och unga utvecklar på eget initiativ, inte minst på fritiden, och använda dem i undervisningssammanhang (Fast, 2008; Hedemark, 2011; Lundh, 2010). Man kan även se en ökad utveckling av pedagogiska metoder som bygger just på ungas intresse för populärkultur och digitala medier (Dunkels & Lindgren, 2014).

Ofta anses användning av nya genrer och medier kunna bidra till barns utveckling av olika värdefulla litteraciteter (Agosto, 2012; Friese, 2008). Mycket av forskningen om nya litteraciteter drivs av en vilja att identifiera och beskriva olika aktiviteter som barn och unga deltar i utanför skolan, och att analysera det meningsfulla lärande som pågår inom dessa. Slutsatsen som dras är ofta att denna nya kunskap om populärkulturella aktiviteter och fritidsaktiviteter kan föras tillbaka till skolan och bidra till meningsfullt lärande även där. Ur

detta och liknande perspektiv har många olika aktiviteter analyserats, såsom fan fiction² (Olin Scheller & Wikström, 2010; Black, 2013), digitala spel (Gee, 2013) och deltagande i online-communities (Thomas, 2013).

Forskning om tecknade serier har ofta utgångspunkter som liknar resonemanget om värdet av att använda nya medier och ungdomars populärkulturella intressen i skolan (Moeller, 2011; Kåreland, 2013). Gordon och Lu (2008) pekar dock på hur särskilt elever med läs- och skrivsvårigheter i hög grad tycks intressera sig inte primärt för serieformatet, utan snarare för medier som tidskrifter, tidningar och webbplatser, och att dessa därför bör användas i läsfrämjande verksamheter för att utveckla elevers läsning.

Sammanfattningsvis är alltså en av de övergripande utmaningarna med läsfrämjande i skolan att finna ett konstruktivt läs- och litteracitetsbegrepp. Det finns ofta en sorts spänning mellan de traditionella och de nya läs- och litteracitetsbegreppen, men traditionell bokläsning och ”nya” digitala aktiviteter kan också ofta vara intimt sammanlänkande med varandra. Många av de värden, förväntningar, rutiner, innehållsteman samt mönster för argumentation, presentation och berättande som byggts upp i den traditionella litteraturen och läskulturen, överförs delvis till de nya medierna. Därigenom reproduceras eller överförs flera av tryckkulturens villkor och möjligheter till det digitala. Lundh (2013) ger flera konkreta exempel på detta i sin studie av talboksanvändning. Inte minst på grund av att gamla och nya medier på olika sätt är tätt sammanknutna och ger mening till varandra, kan det finnas goda skäl att vid läsfrämjande metoder tänka ”både – och” snarare än ”antingen – eller” i frågan om läsningens framtid.

2. Läsning och sociala grupper

Läsvanor och olika grader av läsintresse och läsförmåga kan i många fall knytas till mer specifika grupper med olika ålder, kön, ursprung och utbildningsnivå (Höglund, 2012; Fredriksson, 2012). Välutvecklad läsförmåga och läsvanor anses viktiga för såväl individ som samhälle, och om dessa fördelar sig orättvist redan från barndomen skulle det kunna innebära en ytterligare förstärkning av ojämlikheter beroende på etnicitet, kön och klass. Det är därför intressant att det finns forskning som sätter frågan om läsfrämjande verksamhet i relation till vidare samhällsliga områden. I studierna finns ofta perspektivet att läsfrämjande arbete konstruktivt kan bidra till lösningen av större samhällsfrågor.

Argumentationen utgår då från ett socialt ansvarstagande där forskningen är avsedd att användas för att främja och förbättra möjligheterna för barn från skilda, mindre privilegierade grupper att utveckla sina läsvanor och sin läsförmåga. Vissa studier intresserar sig empiriskt för innehållet i olika medier, och hur exempelvis etnicitet, sexualitet och funktionsvariation skildras där. Utgångspunkten kan då vara att ungdomars läsintresse gynnas av litteratur som de själva kan identifiera sig med, eller att det finns ett behov av att

---

² Fan fiction eller fanfiction är berättelser skrivna av amatörförfattare som bygger vidare på originallitteratur och karaktärer från spel, böcker, filmer, tv-serier m.m. Publiceras och läses vanligen via internet (Källa: *Nationalencyklopedin*)

motverka fördomar. Exempelvis menar Hughes-Hassel, Overberg och Harris (2013) att ungdomar som är socialt utsatta i skolan, kan behöva möjligheter till positiv självbekräftelse genom litteratur.

Inom forskning finns studier där man analyserat hur olika grupper porträtteras i serieromaner. Avbildningarna bedömdes ofta som stereotypa där till exempel personer med funktionsvariationer snarare definierades av variationen än av sin personlighet (Moeller & Irwin, 2012). Även studier om hur mindre privilegierade grupper framställs i litteraturen har gjorts där vissa grupper inte alls finns representerade i litteraturen eller enbart skildras genom yttre kännetecken. För att hålla ett läsintresse vid liv är en viktig förutsättning att barn har tillgång till litteratur som de kan identifiera sig med, när de har behov av det.

En djupgående kvalitativ studie som försöker belysa hur vissa typer av läsmaterial könskodas har rapporterats av Moeller (2011), som utgår från sina erfarenheter som skolbibliotekarie i USA. Hon noterade i sitt arbete att pojkar tenderade att läsa serieromaner i större utsträckning än flickor, och att flickorna ofta betraktade serier som avsedda för pojkar. Genom en fokusgruppsundersökning av ungdomars läsrespons på några utvalda serieromaner av olikartad karaktär studerade hon hur olika värden fästs vid serier av unga läsare. Även om några flickor i studien gav uttryck för att ha blivit positivt överraskade av en serie om en kvinnlig figur i Marvels universum, förknippades serier framför allt med män. Moeller identifierade också hur tecknade serier mer specifikt associerades med en maskulin nördkultur, och hur detta kunde upplevas som svårt i skolan som social kontext. Det var exempelvis inte oproblematiskt att bli sedd med ett serielalbum. Exakt hur olika typer av medier relaterar till genus och subkulturer kan säkert variera mellan länder och kanske även olika skolor, men exemplet visar på generell nivå hur föreställningar om läsning byggs upp i samspel med olika sociala faktorer och identiteter.

Sammanfattningsvis drivs alltså viss forskning av ställningstagandet att det är önskvärt att individer med olika livserfarenheter får möjlighet att utveckla sina egna särskilda preferenser och att utveckla läsvanor som möter de egna specifika identitetsbehoven. Det är gott och väl att i en enskild studie fokusera på de specifika villkor och möjligheter som är kännetecknande för en grupp, men sammantaget blir också bilden i forskningen fragmentarisk. Det finns en stor mängd olika tänkbara grupperingar som kan behöva olika typer av läsfrämjande åtgärder och olika prioriteringar vid beståndsutveckling och man kan fundera på om det är problematiskt att främja läsning för dem på olika sätt då det finns en risk för att skillnader och olikheter förstärks ytterligare. Men kanske kan olika läskulturer också ses som en resurs att använda för skolan på så sätt att alla elever också får möjlighet att genom läsning blicka in i andras villkor och erfarenheter.

3. Frihet och krav

Läsfrämjande verksamhet måste ofta hantera en paradox. Det är känt att utveckling av god läsförmåga hänger samman med upplevd läslust och möjligheten att själv bestämma över sin läsning, inte minst över vad som skall läsas. I amerikansk forskning används ofta Stephen Krashens begrepp FVR, (Free Voluntary Reading, se till exempel Krashen, 2011). Det innebär att det ibland anses problematiskt att bedriva läsfrämjande verksamhet på ett

sätt som förknippar läsandet med prestationer, krav och upplevt "tvång" (se Hedemark, 2011). I Sverige finns en diskussion om betydelsen av att göra barn och unga delaktiga i läsfrämjande verksamheter (Sandin, 2011). Men om ett barn inte upplever läslust, och själv vill bestämma att ägna sig åt något annat än läsning, uppstår ett problem för institutioner vars uppdrag just är att arbeta läsutvecklande och läsfrämjande. Hur främjas läsning och läsutveckling bäst bland barn som själva inte upplever något större eget intresse? Hur väcker man en egen drivkraft hos de barnen? Det finns i läsfrämjande verksamhet en inneboende spänning mellan frihet och krav samt mellan att bekräfta och utmana.

Lu och Gordon (2008) undersökte vilken effekt fria val kan ha för läsutveckling inom en empirisk kontext som utgjordes av ett sommarläsningsprogram för 14–17-åringar i en amerikansk skola. Sommarläsning beskrivs som en väletablerad tradition i USA, traditionellt avsedd att förbereda eleverna för collegestudier genom att låta dem bekanta sig med klassiker under sommaren. Normalt får eleverna i uppgift att välja några titlar ur en begränsad lista över böcker som tagits fram av skolans personal, för att läsa dem under sommaren och ge skriftlig respons vid terminens början för betygssättning. För att öka graden av frihet i det program som forskarna studerade, erbjöds flera olika listor med olika profiler och sammanlagt en betydligt större mängd böcker (ca 1000) att välja bland än vad fallet brukar vara i sommarläsningsprogram (i en tidigare studie av 57 program var antalet böcker på listorna mellan 3 och 300). Listorna profilerades, bland annat mot science fiction, bestsellers, klassiker, relationer och fackböcker. Likaså erbjöds en stor variation av redovisningsformer, exempelvis att blogga, konstruera en alternativ framsida med mera.

Denna högre grad av frihet i sommarläsningen innebar generellt att elevernas upplevelse av läsning berikades. I analyserna fann man dock flera skillnader mellan kön och mellan tre olika grupper av elever med olika studieförmåga och resultat på standardprov. Exempelvis noterade de att pojkar i högre grad än flickor valde att läsa fackböcker, vilket också gällde för de mer studiemotiverade eleverna. Något som utmärkte den mindre studiemotiverade elevgruppen var att de uttryckte preferenser för andra medier än böcker. I den mån de intresserade sig för böcker föredrogs realistiska sådana (dock ej facklitteratur) som var relevanta i förhållande till det egna livet, till skillnad från mer fantasifulla framställningar som exempelvis science fiction.

I en fördjupande uppföljningsstudie av elever med läs- och skrivsvårigheter argumenterade Gordon och Lu (2008) för att standardiserade tester av läsförmåga inte i tillräcklig grad fångar upp de syften och behov som olika elever kan ha med sin läsning. Därigenom landade de i den typ av argumentation för ett vidgat eller mångfaldigt litteracitetsbegrepp som beskrivits ovan. De antyder att den motvilja mot läsning som många ungdomar med läs- och skrivsvårigheter uttrycker, inte nödvändigtvis är kategorisk utan snarare en motvilja mot den specifika form av läsning och litteracitet som traditionellt uppmuntras och premieras av skola och skolbibliotek.

I ett exempel på en mer diskuterande artikel belyser den kanadensiska forskaren Margaret Mackey problematiken genom en diskussion om risk, säkerhet och kontroll i ungas läsning. Mackey ser ett värde i en tillåtande inställning till olika typer av läsmaterial. Läsning innebär

möjligheter för unga att utforska psykologiska och moraliska risker utan att själva egentligen ta dem. Det är därför viktigt att vuxenvärldens institutioner, även om de urskiljer risker med ungas medievänor, inte tar ifrån ungdomar känslan av att de själva har kontrollen över sin egen läsning. Det kan innebära att ungdomars känsla för läsningens potentiella betydelse försvagas (Mackey, 2003).

Frågan om frihet och krav i läsningen är emellertid mer komplex än vilka texter som tillåts läsas. I svensk forskning hänvisas ibland till en iakttagelse gjord av Alexandersson, Limberg m. fl. i en studie av informationssökning och lärande inom LÄSK-projektet (LÄrande via SKolbibliotek (2007). Författarna iakttog hur barn inte utnyttjade den frihet för lärande som erbjöds i skolbiblioteket, utan att de arbetade utifrån vissa föreställningar om hur man agerar i ett bibliotek, som hade förmedlats av lärare i klassrumssituationer. Trots att det alltså fanns stora möjligheter begränsade barnen själva sina aktiviteter med utgångspunkt i en given förförståelse. Moeller (2011) fann en liknande mekanism i sin studie om serieläsning, där skolungdomarna tycktes ha svårt att föreställa sig att serieromaner skulle kunna representera legitimerad och giltig kunskap i skolsammanhang. Istället fick de i ungdomarnas ögon en mer subversiv och "häftig" (*edgy*) status.

För att sammanfatta är alltså frågor om frihet och krav på olika sätt betydelsefulla för läsfrämjande i pedagogiska verksamheter. Problemet är djupare än frågan om vad som ska tillåtas och krävas, för i termer av frihet och frivillighet finns alltså begränsningar som barn kan bära med sig själva, oavsett hur vida ramar som sätts från pedagogernas sida. Dessa begränsningar kommer från en vidare socialisation till läsning som sker i klassrum, fritidshem och bibliotek, men även i hemmiljöer och kamratkretsar. I pedagogisk verksamhet kan det därför krävas samarbete mellan olika yrkesgrupper för att utveckla och utmana invanda föreställningar. Frågan om hur samarbete mellan lärare och bibliotekarier fungerar är klassisk i skolbiblioteksforskning, och en relativt nyligen genomförd norsk studie pekar mot att ökat samarbete gynnar även läsundervisningen mer specifikt (Pihl, 2011).

Läsningens framtid

I det följande förs en övergripande diskussion om de tre utmaningarna som belysts ovan. I massmedia är debatten om läsningen och dess framtid stundtals intensiv, ibland dessvärre också polariserad. Är de nya medierna ett hot mot den goda läsningen, eller är det just föråldrade föreställningar om den goda läsningen som är ett hot mot utvecklingen av nya meningsfulla litteraciteter? På flera sätt är den typen av frågor förenklade. I den följande diskussionen försöker något av den komplexitet i frågorna om läsning fångas, som den senaste tidens forskning är ett uttryck för.

Vad gäller nya tekniker, medier och litteraciteter samexisterar än så länge tryckta och digitala medier för läsning. De är inte heller avgränsade från varandra, utan interagerar i ett komplicerat mönster av både konkurrens- och samverkansmekanismer. Med de digitala medierna kan man underhålla ett intresse för skönlitteratur i såväl tryckt som digital form genom nätverksbyggande och informationssökning, samtidigt som tiden som används för nya medier vid någon punkt kommer att börja konkurrera med tiden för bokläsning. I vissa

studier noteras hur den traditionella läsningen i tryckta medier tycks stärka även digital läsförmåga, även om det omvända inte nödvändigtvis gäller (Fredriksson, 2012).

Nya medier kan också användas för att underbygga sådana kulturella och identitetsskapande värden som ofta framhålls i samband med den skönlitterära läsningens betydelse. Vissa av de värden som lyfts fram då det argumenteras för vikten av att främja den traditionella läskulturen, kan också förverkligas med andra medier än böcker och tryckta texter.

Exempelvis kan vissa former av datorspel säkert förvalta vissa delar – inte alla – av de värden som vi förknippar med läsning. Datorspel har visserligen en egen integritet som medieform, med rörlig grafik och olika spelmekanismer, men många spel bygger på starka berättelser och har bärande inslag som liknar konventionell skönlitteratur (Berger & McDougall, 2013).

Diskussionen om nya litteraciteter är en viktig och betydelsefull trend i modern forskning, men idéerna är inte fria från invändningar. Vad gäller att använda barns och ungas populärkulturella och fritidsmässiga litteraciteter i skolan har Rydsjö, Limberg och Hultgren (2011) påpekat att om skolan inkorporerar, mäter och bedömer fritidens kulturella aktiviteter, så kommer innebörden i aktiviteterna att förändras för barnen. Om ett effektivt sätt att stimulera läsintrasse är att etablera sammanhang där barn och unga relativt fritt kan utgå från egna intressen, är det då inte problematiskt att förvandla fritidens aktiviteter till obligatoriska skoluppgifter där den upplevda friheten riskerar att begränsas?

Litteraciteter kanske inte enbart kan definieras genom tekniker, uttrycksformer och förmågan att avkoda dessa, utan också av de specifika syften, behov, vanor, villkor och förutsättningar som finns i grupper och miljöer. Olika grupper har enligt amerikanska studier behov av att utveckla varierade typer av läsning av skilda typer av texter, genrer och medier. Att då ge alla barn tillgång till viktiga eller intressanta kulturella, professionella och politiska arenor genom olika typer av litteraciteter är givetvis viktigt i ett samhälle som eftersträvar jämlikhet.

Om det är så att olika grupper tenderar att utveckla olika typer av litteraciteter, med stöd i olika medier och genrer, kan det å ena sidan ses som en rimlig uppgift att stödja och främja dessa på deras egna villkor och arbeta med en hög grad av frihet i elevernas läsning. Men för pedagogisk verksamhet i ett samhälle som strävar efter att ge alla barn så jämlika villkor som möjligt är det å andra sidan också viktigt att hjälpa barn och unga att få kontakt med olika typer av medier och litteraciteter, kanske även utanför den egna bekvämlighetszonen eller de val och prioriteringar som faller sig "naturliga". I denna problematik sammanflyter alla de tre utmaningarna som behandlats ovan.

På en nivå handlar det förstås om att överbrygga barriärer till litteracitet överhuvudtaget genom att väcka läsintrassen som passar den egna smaken, men på längre sikt är det rimligt att tänka sig att barn och unga kan rustas för sin framtid genom att tillägna sig förmågan att delta i olika typer av kulturella och kunskapsbyggande samtal som förs på olika plattformar och med olika koder och konventioner. Här kan lärare och bibliotekarier göra skillnad genom att i undervisningen medvetet visa på den mångfald som läsning kan erbjuda. Det

kan säkert i många fall innebära att det som fritt väljs av barnen själva kan behöva kompletteras och utvecklas med krav som ställs utifrån.

För att avsluta gäller fortfarande att barn och unga generellt sett läser ganska mycket böcker i jämförelse med många andra åldersgrupper. Detta beror dock till stora delar just på skolans krav, och det finns tydliga tecken på att ungas nöjesläsning av skönlitterära böcker minskar i många grupper. Det är problematiskt. Bokläsandet har ett stort värde, exempelvis för kontakten med stora delar av mänsklighetens kulturarv, som är lagrat och presenterat i just böcker. Men det betyder inte i sig att de nya medierna måste representera ett hot. Tvärtom rapporteras från statistiska undersökningar att det i olika grupper verkar finnas positiva samband på så sätt att bokläsning kan gå hand i hand med användning av Internet (Findahl, 2012; Höglund, 2012). Dessutom kommer delar av det som idag produceras i de former och förutsättningar som de digitala medierna bär med sig att bli morgondagens kulturarv, och samhällets institutioner bör erbjuda förutsättningar för alla att delta i utformandet och upplevelsen av det.

Litteratur

- Agosto, D. M. (2012). More than just books: Children's literacy in today's digital information world. *Children and Libraries*, vol. 10, no. 3, s. 36–40.
- Alexandersson, M. Limberg, L. Lantz-Andersson, A. & Kylemark, M. (2007). *Textflytt och sökslump: Informationssökning via skolbibliotek*. 2 rev. utg. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Berger, R. & McDougall, J. (2013). Reading videogames as (authorless) literature. *Literacy*, vol 47, no. 3, p. 142-149.
- Black, R. (2013). Language, culture and identity in fan fiction. Ingår i: C. Lankshear, & M. Knobel, (eds.) *A new literacies reader: Educational perspectives*. New York: Peter Lang. s. 229-246.
- Doiron, R. (2003). Motivating the lifelong reading habit through a balanced use of children's information books. *School Libraries Worldwide*, vol. 9, no. 1, s. 39–49.
- Dolatkhah, M. (2011). *Det läsande barnet: Minnen av läspraktiker 1900–1940*. Borås: Valfrid. Diss. Högskolan i Borås.
- Dunkels, E. & Lindgren, S. (red.) (2014). *Interaktiva medier och lärandemiljöer*. Malmö: Gleerups.
- Fast, C. (2008). *Literacy: I familj, förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Findahl, O. (2012). *Barns och ungas medieanvändning i Internet-världen*. Göteborg: Nordicom.
- Fredriksson, U. (2012). Hur 15-åringars läsning förändrats mellan 2000 och 2009: Resultat från PISA-undersökningarna. Ingår i U. Carlsson & J. Johannisson, (red) *Läsarnas marknad, marknadens läsare: En forskningsantologi*. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga

- utredningar (SOU), 2012:10). S. 94–110.
<http://www.regeringen.se/sb/d/15600/a/187846> [2013-05-23]
- Friese, E. E. G. (2008). Popular culture in the school library: Enhancing literacies traditional and new. *School Libraries Worldwide*, vol. 14, no. 2, s. 68–82.
- Gee, J. P. (2013). Learning about learning from a video game. Ingår i: Colin Lankshear & Michele Knobel (red.) *A new literacies reader: Educational perspectives*. New York: Peter Lang. s. 305-320.
- Gordon, C. & Lu, Y-L. (2008). “I hate to read - or do I?” Low achievers and their reading. *School Library Research*, vol. 11.
http://www.ala.org/aasl/aaslpubsandjournals/slmrb/slmrcontents/volume11/gordon_lu [2013-04-12]
- Hedemark, Å. (2011). *Barn berättar: En studie av 10-åringars syn på läsning och bibliotek*. Stockholm: Svensk biblioteksforening. <http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2011/04/Barnrapport.pdf> [2013-05-23]
- Henning Ingmarsson, J. (2010). *Elevers kunskapsarbete i skolbiblioteket: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Nationella skolbiblioteksgruppen.
- Hughes-Hassell, S., Barkley, H. A. & Koehler, E. (2009). Promoting equity in children’s literacy instruction: Using a critical race theory framework to examine transitional books. *School Library Media Research*, vol. 12.
http://www.ala.org/aasl/aaslpubsandjournals/slmrb/slmrcontents/volume12/hughes_hassell [2013-08-09]
- Hughes-Hassell, S., Overberg, E. & Harris, S. (2013). Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning (LGBTQ)-themed literature for teens: Are school libraries providing adequate collections? *School Library Research*, vol. 16, s. 1–18.
- Höglund, L. (2012). Bokläsning i skiftet mellan traditionella och digitala medier. Ingår i U. Carlsson, & J. Johannisson (red) *Läsarnas marknad, marknadens läsare: En forskningsantologi*. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2012:10). S. 45–83. <http://regeringen.se/sb/d/15600/a/187846> [2013-08-09]
- Irwin, M. & Moeller, R. (2010). Seeing different: Portrayals of disability in young adult graphic novels. *School Library Research*, vol. 13, s. 1–13.
- Krashen, S. (2011). *Free voluntary reading*. Westport, CT: Libraries unlimited.
- Kåreland, L. (2013). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Liberg, C. (2010). *Texters, textuppgifters och undervisningens betydelse för elevers läsförståelse: Fördjupad analys av PIRLS 2006*. Stockholm: Skolverket.
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2315> [2013-05-22]

- Litteraturutredningen (2012a). *Läsandets kultur: Slutbetänkande*. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2012:65).
<http://regeringen.se/content/1/c6/20/02/57/65903c80.pdf> [2013-08-09]
- Litteraturutredningen (2012b). *Läsarnas marknad, marknadens läsare: En forskningsantologi*. U. Carlsson, & J. Johannisson (red) Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2012:10). <http://www.regeringen.se/sb/d/15600/a/187846> [2013-08-09]
- Lu, Y-L. & Gordon, C. (2008). The effects of free choice on student learning: A study of summer reading. *School Libraries Worldwide*, vol. 14, no. 1, s. 38–55.
- Lundh, A. (2010). Fråga, finna, formulera, förstå: Yngre elevers lärande med hjälp av IKT i skola och bibliotek. Ingår i K. Rydsjö, F. Hultgren, & L. Limberg (red) *Barnet, platsen, tiden: Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm. S. 131–150.
http://bada.hb.se/bitstream/2320/6654/2/barnet_platsen_tiden5.pdf [2013-05-23]
- Lundh, A. H. (2013). *Talande böcker och läsande barn: Barn berättar om talboksanvändning*. Stockholm: Myndigheten för tillgängliga medier.
- Lundh, A., Davidsson, B. & Limberg, L. (2011). Talking about the good childhood: An analysis of educators' approaches to school children's use of ICT. *Human IT*, vol. 11, no. 2, s. 21–46. <http://etjanst.hb.se/bhs/ith/2-11/albdll.htm> [2013-05-23]
- Mackey, M. (2003). Risk, safety and control in young people's reading experiences. *School Libraries Worldwide*, vol. 9, no. 1, s. 50–63.
- Maynard, S., Mackay, S. & Smyth, F. (2008). A survey of young people's reading in England: Borrowing and choosing books. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 40, no. 4, s. 239–253.
- Moeller, R. (2011). "Aren't these boy books?" High school students' readings of gender in graphic novels. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, vol. 54, no. 7, s. 476–484.
- Moeller, R. & Irwin, M. (2012). Seeing the same: A follow-up study on the portrayals of disability in graphic novels read by young adults. *School Library Research*, vol. 15, s. 1–16.
- Nilsson, K. (2013). Att förstå verkligheten genom litteraturen: En undersökning av unga vuxnas fiktionsläsning utifrån deras skattningar och kommentarer. *Didaktisk tidskrift*, vol. 23, no. 1, s. 387–401. <http://www.didaktisktidskrift.se/Nilsson.pdf> [2013-05-22]
- Olin-Scheller, C. & Wikström, P. (2010). *Författande fans: om fanfiction och elevers literacyutveckling*. Lund: Studentlitteratur.

- Petersson, K., Silva, C., Castro-Caldas, A., Ingvar, M. & Reis, A. (2007). Literacy: A cultural influence on functional left-right differences in the inferior parietal cortex. *European Journal of Neuroscience*, vol. 26, no. 3, s. 791–799.
- Proposition 2013/14:3. *Läsa för livet*. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Ross, C. S., McKechnie, L. (E.F.) & Rothbauer, P. M. (2006). *Reading matters: What the research reveals about reading, libraries and community*. London: Libraries unlimited.
- Rydsjö, K., Limberg, L. & Hultgren, F. (2011). Det samtida barnbiblioteket: Ett bibliotek i barnens tjänst. Ingår i K. Rydsjö, F. Hultgren & L. Limberg (red) *Barnet, platsen, tiden: Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm. S. 271–286. http://bada.hb.se/bitstream/2320/6654/2/barnet_platsen_tiden5.pdf [2013-05-23]
- Sandin, A S. (2011). *Barnbibliotek och lässtimulans: Delaktighet, förhållningssätt, samarbete*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- Shenton, A. K. (2007). Attitudes to books and school libraries among teenagers in an English high school. *New Review of Children's Literature and Librarianship*, vol. 13, no. 1, s. 31–57.
- Skolverket (2016a). *PISA 2015: 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3725> [2017-11-08].
- Skolverket (2016b). *Svenska elever bättre i PISA*. Pressmeddelande. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/om-skolverket/press/pressmeddelanden/2016/svenska-elever-battre-i-pisa-1.255881> [2017-11-08].
- Skolverket (2012). *PIRLS 2011: Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2941> [2013-08-09].
- Sturm, B. W. (2003). The information and reading preferences of North Carolina children. *School Library Media Research*, vol 6. <http://www.ala.org/aasl/aaslpubsandjournals/slmrb/slmrcontents/volume62003/readingpreferences> [2013-04-12].
- Thomas, A. (2013). Youth participation: Learning and growth in the forum. Ingår i: C. Lankshear, & M. Knobel (red) *A new literacies reader: Educational perspectives*. New York: Peter Lang. s. 267-281.